

DOORNROOSJE

Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123.

50 onderwijsprofessionals: We kwamen uit alle hoeken van het onderwijsveld. We verkenden samen hoe onderwijs en leraarschap er over 100 jaar uit zouden kunnen zien. We dachten niet na over het curriculum van morgen, leraarschap in 2026, of vierjarenplannen... We zochten naar nieuwe stippen op een verre horizon.

Toekomstformulieren: In januari en februari 2023 ontvingen we wekelijks een “toekomstformulier” met een creatieve denkoefening die ons hielp in de toekomst te kijken. We verkenden 8 thema’s: leerklimaat, relatie leraar/leerling, technologie, leiderschap, curriculum, onderwijsidealen, wet- en regelgeving en toekomstverkennen.

Impressies: Elke week ontvingen we een impressie van wat we met elkaar die week hadden gezien. In live sessies kwamen sommigen van ons bij elkaar om verder indrukken uit te wisselen en bespreken.

Kunstenaars: Veertien kunstenaars maken op basis van onze impressies *toekomstbeelden*. Deze beelden geven weer aanleiding tot nieuwe gesprekken over de toekomst.

In dit boek

Blader door de formulieren en impressies.

Hoe zie jij de toekomst van onderwijs en leraarschap voor je?

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST - *Geuren en Kleuren*

**Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123.
Hoe ziet onderwijs en leraarschap er uit? Vertel het ons in geuren en kleuren!**

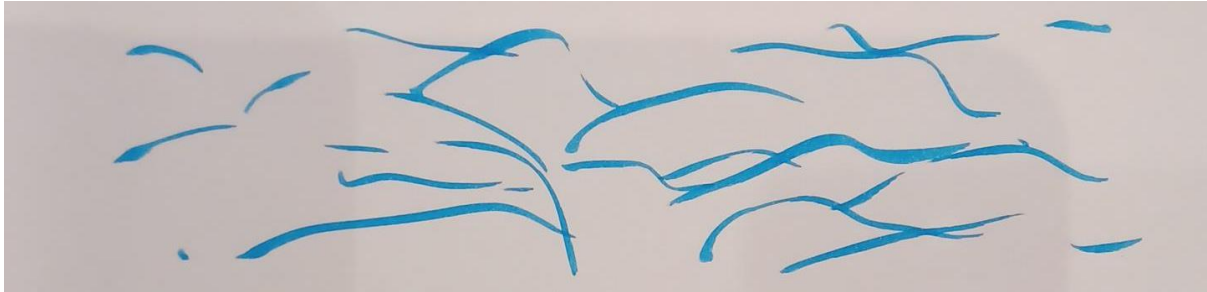
Vraag 1: Waar ruikt onderwijs naar in 2123? Waarom?

Vraag 2: Welke kleur(en) geef jij het onderwijs in 2123? Waarom?

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – GEUREN EN KLEUREN (impressies)

GEUREN

Wat een heerlijke frisse zeewind kwam er binnenwaaien:

Velen van jullie beschreven frisse geuren als associaties op het onderwijs in de verre toekomst. Wat dachten jullie van ochtenddauw en bloemen, opwarmende lentelucht, de geur van lekker naar buiten! Deze frisse geuren staan voor kansen om te spelen en te groeien:

“Het zonnetje schijnt, je ruikt de frisse opwarmende lentelucht en voelt aan alles dat vandaag, deze nieuwe dag, alle kans op alles wat mogelijk is voor je voeten ligt.”

“De lente vraagt om spelen, experimenteren, uitproberen. Het echte werk begint pas daarna (zomer).”

Met de frisse wind laten we de buitenwereld volop het onderwijs binnenkomen. Onderwijs in 2123 ademt de wereld om ons heen, en we gunnen leerlingen de volle beleving daarvan:

“Ze leren Frans onder het genot van de geur van versgebakken baguette, biologie met de geur van versgemalen gras, aardrijkskunde onder de walmen van de stad. Met andere woorden: het onderwijs ruikt naar beleving”

“Er is veel meer openheid met de wereld en natuur om ons heen. Er is meer verbinding met de aarde, en geuren mogen dus weer (net als insecten, we spuiten niet alles meer dood). Leren vanuit die verbinding, en daar horen geuren bij.”

In die rijke binnen-buiten-wereld wordt hard gewerkt, vandaar de onmiskenbare zweetgeuren die jullie noemen, in het slechtste geval gecompenseerd met onevenredig veel (tiener)parfums. Gelukkig is de ventilatie in de toekomst beter op orde: enkelen brengen in dat het onderwijs in de toekomst klinischer zal zijn, gericht op veiligheid, gezondheid en antibacteriële leeromgevingen. Ook van de toegenomen aanwezigheid van technologie die we verwachten gaat volgens ons een meer geurloze werking uit of het brengt artificiële geuren met zich mee.

KLEUREN

	<p>We dichten het onderwijs in de toekomst vooral veelkleurigheid toe en associëren positieve gevoelens bij die veelkleurigheid:</p> <p>“Het onderwijs is afgestemd op de wereld eromheen en neemt subtiel de kleuren aan van de omgeving”</p> <p>“Geel, oranje, bruin; warme tinten. Onderwijsruimte (en leraarschap) moet warmte, vertrouwen uitstralen. Hoe meer de wereld door technologie zal worden beheerst (en dat zie ik voor me) hoe meer behoefte er is aan sociaal, menselijk contact en het gesprek. Ook in het onderwijs.”</p> <p>“Regenboogkleuren die in elkaar overlopen. Tegen die tijd is het patriarchaat definitief ten einde. Categorisering van uit het dominante witte mannelijk perspectief is verdwenen, er is een nieuwe macht-structuur ontstaan die veel meer gebaseerd is op de rol die mensen spelen in duurzaamheid, verbinding met elkaar en met de aarde. Mannelijkheid en vrouwelijkheid zijn door geëvolueerd tot menselijkheid. De wereld ziet er veel vrolijker uit. Meer kleur.”</p> <p>“Ik ben over het algemeen wel optimistisch gestemd over de toekomst, vandaar dat ik ga voor een mooi palet aan kleuren!”</p> <p>“Hoe kunnen we kleur meer inzetten in het onderwijs? Echt letterlijk? Zou super gaaf zijn namelijk. Als we kleuren een betekenis gaan meegeven, kunnen we leren waar onze kracht ligt als lerende jongere en vervolgens van kleur naar kleur trekken om andere vaardigheden of kenmerken/eigenschappen te leren ontwikkelen”.</p>
--	---

Specifieke kleuren die we vaak genoemd zijn, zijn groen en geel. Maar ook andere kleuren komen voorbij. Aan de kleuren worden specifieke “krachten” toegekend:

“Letterlijk? Dan zou ik zeggen roze. Omdat ik voor alle kinderen wens dat naar school gaan voelt alsof je door een roze bril kijkt.”

“Ruimte voor overleggen – daarin zou ik een zachte kleur geel en paars terug willen zien. Dit omdat bekend is dat geel en paars de creativiteit stimuleren. In het onderwijs van 2123 is creatief denken een belangrijk uitgangspunt, dit moet gestimuleerd worden”

“Het onderwijs heeft als basis de warme kleur geel. Het geel van het onderwijs staat voor levenslust, het opbouwen van het zelfvertrouwen en het ervaren en herkennen van plezier en geluk.”

“Groen omdat in 2123 groente en fruit zoveel mogelijk lokaal wordt verbouwd en uitgedeeld. Het blijkt een uitdaging om in de dorre grond fruit en groenten te verbouwen, maar ingenieuze irrigatiesystemen zijn aangelegd waaruit water stroomt dat afkomstig is van de, in 2023 nog onontdekte, waterbron van de maan.”

Lichtblauw. Licht, want in de toekomst doet de toekomst hard haar best om hoopgevend te zijn. Licht, want verlicht door oplichtende schermen, camera's, spotlight, zonder privacy. Licht want kunstlicht verbergt de zondebokken van de etalagepolitiek. Lichtblauw want (schone) buitenlucht is een groot goed en water stroomt ons tegemoet. Lichtblauw want kinderen spelen.

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Yin en Yang*

**Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123.
Hoe ziet de relatie tussen leraar en leerling er uit? Vertel het ons in een
metafoor!**

Opdracht

Welke metafoor kies jij voor het verbeelden van de relatie en samenwerking tussen leraar en leerling in 2123? Je kunt de metafoor beschrijven in woorden, of laten zien in een plaatje of tekening: kies een manier die bij jou past!

Geef bij je metafoor een korte uitleg: (1) waarom kies jij voor deze metafoor en (2) hoe ver zijn we in het nu verwijderd van jouw gekozen metafoor?

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – Yin en Yang (impressies)

Voor de terugkoppeling van jullie prachtige rijke verrassende metaforen voor de leraar-leerling relatie, zet ik de bril op van dit volgende artikel:

Downes, P. (2013). Developing a framework and agenda for students' voices in the school system across Europa: from diametric to concentric relational spaces for early school leaving prevention. *European Journal of Education*, 48(3), 346-362.

In dit artikel beschrijft Downes op een systemische manier (kijkend naar het geheel) hoe de relatie leraar-leerling (of breder gezien onderwijssysteem-leerling) zich op twee fundamenteel verschillende manieren manifesteert:

- **Diametrisch:** leraar en leerling zijn tegenover elkaar staande groepen of subsystemen; communicatie wordt bepaald door autoriteitsverhoudingen (of het veranderen van die oppositie).
- **Concentrisch:** leraar en leerling zijn ingebedde subsystemen voorgesteld als een cirkel (leerlingen) in een grote cirkel (leraren/onderwijs). De inbedding geeft expressie aan het moeilijk los kunnen zien van elkaar en het delen van eenzelfde kern.

Ten diepste kunnen we onszelf de vraag stellen: hoe zien wij / ervaren wij de relatie tussen leraren en leerlingen (of tussen leerlingen en het onderwijssysteem, of tussen beleidsmakers en leraren of tussen onszelf en collega's)? Hoe geven we ze vorm? Nu en in de toekomst? Wat zeggen jullie metaforen hierover?

Zowel van diametrisch als concentrisch zijn veel voorbeelden en elementen terug te vinden in jullie metaforen voor de toekomst. Maar opvallend veel metaforen leggen de nadruk op het concentrische: het gelijkwaardige, iedereen leert van iedereen, de diversiteit, een gedeelde kern van vertrouwen, nieuwsgierigheid, leren in netwerkrelaties. Deze metaforen kleuren jullie in met voorbeelden van bewegingen in de praktijk die kant op. Hoever zijn we verwijderd van een concentrisch ideaal? Volgens sommigen nog heel ver, anderen benoemen een breed gedeelde wens om ernaartoe te groeien en concrete beweging die kant op. Randvoorwaardelijk moet er in het onderwijssysteem nog wel een en ander aan piketpaaltjes verschoven worden om het echt te kunnen realiseren. Hieronder vinden jullie wat illustraties uit jullie toekomst:

Voorbeelden van diametrische relatie-metaforen

een egel die prikkelt - De leraar is als een egeltje die 'nudges' geeft aan de leerling. Soms prikkelig, onverwacht en op plekken waar de leerling het liever niet wil. Soms liggen de haartjes van de egel omlaag en kan de leerling de egel aaien. De egel strijkt zachtjes tegen de leerling en biedt geruststelling. De samenwerking tussen leerling en leraar roept voor mij dit beeld op vanuit het idee dat de leraar onderwijst en de leerling leert. De leraar probeert een leerproces op gang te brengen bij de leerling maar kan niet anders doen dan nudgen, uitnodigen, prikkelen en hopen dat de leerling wil leren. Ik weet niet goed hoe ver we hiervan af zijn, volgens mij niet zo ver! In het uiterste geval doen scholen waar leraren alleen nog coaches zijn hier geen recht aan. De leraar is er ook om te onderwijzen, heeft inhoudelijke expertise en is er ook om de leerling in te leiden in onderwerpen en praktijken die onbekend (onbemind) zijn bij de leerling.

een boom die voedt - Twee bomen naast elkaar, klein en groot, waarbij de kleine boom (leerling) groeit doordat die water, zon en goede aarde ontvangt en aandacht vanuit de grote boom (leraar). De grote boom (leraar) is voorbeeld voor de kleine boom en de grote boom blijft zich daardoor ontwikkelen. We zijn niet ver verwijderd van deze metafoor, behalve dat het nu niet altijd lukt om aandacht te geven aan de individuele behoeften (van een kleine boom) vanwege de grote klassen.

wind in de zeilen - De relatie en samenwerking tussen leraar en leerling is net als zeilen: de leraar is de kapitein en de leerling bedient de zeilen. In het begin is het even op gang komen en laveren uit de haven. Op open water gaat het soms voor de wind, maar soms valt de wind ook weg. Onderweg komen ze samen zandbanken tegen, haaien of piraten. Af en toe regent het, daarna schijnt de zon weer. En aan de horizon gloort het doel van de reis: de leerling die zich ontwikkelt tot een mooi, goed beleerd mens in de maatschappij. Je kunt er alleen komen door samen te werken.

Voorbeelden van concentrische relatie-metaforen

De lemniscaat - De lemniscaat staat symbool voor beweging, oneindigheid en specifiek voor mij staat het voor contact tussen twee delen, vanuit gelijkwaardigheid elkaar voeden. Waarom: ik denk dat het steeds belangrijker is/wordt dat we leerlingen/studenten waarderen vanuit hun kennis en kunde. Ze weten andere dingen dan hun docenten en van sommige dingen meer dan hun docenten (bv. IT toepassingen, sociale media e.d.). Het gelijkwaardige gesprek is dus m.i. steeds belangrijker zodat de leerling meer begrip krijgt van zowel eigen denkbeelden als nieuwe denkbeelden. Hoever zijn we al? dat is m.i. heel wisselend. Sommige docenten gaan de dialoog aan en staan open voor inbreng van leerlingen/studenten. Anderen gaan nog steeds uit van het zenden, kennis overbrengen etc. waarbij leerlingen/studenten genegeerd worden...

Een huis met veel kamers - Als (basisschool)leerkracht ben je de eigenaar van een groot huis en de kinderen zijn een kamer in dat huis. Alle kamers hebben een eigen karakter, zijn op een andere manier ingericht. In sommige kamers missen wat meubels of moeten wat onderdelen opgelapt worden. Andere kamers lijken perfect ingericht te zien, maar als je goed kijkt zijn ook in deze kamers dingen te vinden die nog beter kunnen, zo is in de ene kamer de troep onder het bed weggeschoven en lijkt de andere kamer een beetje donker en zou er wel een lamp opgehangen kunnen worden. Alle kamers hebben een eigen functie en kwaliteiten die nodig zijn om het huis rechtop te laten staan. Zo lopen de snoeren van de elektriciteit, de leidingen voor gas en water door alle kamers heen en zijn alle kamers met elkaar verbonden. [...] Naar mijn idee is de leerkracht de baas. Net als de eigenaar van het huis bepaalt hij wanneer de voordeur openstaat (lokaal open), wanneer er deuren op slot gaan (corrigeren), op welke manier de leidingen en elektriciteit worden aangelegd (coöperatieve werkvormen) en welke meubels er in de kamers komen te staan (lesaanbod). Toch staat een

eigenaar niet boven zijn huis. De kamers kunnen hun deuren openen en sluiten en ook op zichzelf bestaan. De eigenaar en het huis hebben elkaar nodig om het beste uit elkaar te halen. Ik denk dat de meeste leerkrachten (eigenaren) al heel goed op weg zijn. Steeds meer eigenaren proberen te bieden wat kinderen nodig hebben (wat in elke 'kamer' iets anders kan zijn) en te kijken naar de identiteit en talenten van het kind (karakter van de inrichting en de functies van de kamer).

Ikigai - We verliezen ergens het kind in ons, door werk, verplichtingen, verwachtingen van de volwassen wereld. Gevolg kan zijn dat je verder af komt te staan van met wie je moet werken, die je moet coachen, leren, begeleiden: de lerende jongere. Je komt als lesgevende of begeleider ook verder van je zelf af te staan. Ik ben bewust weer begonnen met tekenen en schilderen, met lego spelen, kleien, barbiepoppen met zowel buurmeisjes als buurjongetjes – toelichting: ik woon in een hofje met 12 gezinnen, waarvan 6 met jonge kinderen, variërend in leeftijd van 1 tot en met 8. De reden dat ik dit vertel: bij het leren (van elkaar), maken we nu een indeling op leeftijd – alsof dat zegt waar iemand aan toe is. We werken dus met gemene delers, gemiddelden. Maar jong aan ouder(e) koppelen betekent dat beiden (blijven) leren. Nu lijkt dat ook wel het geval (docenten zijn ouder dan hun leerlingen 😊), maar er is verschil in status. De autoriteit ligt bij de docent, alle kennis ook, de leerling weet niets en kan nog niet veel – wat pertinent niet waar is. Dat van elkaar leren kan en moet gelijkwaardiger en constructiever.

Samenwerking - Samenwerking tussen leraar en leraar; leerling en leerling; leerling en leraar. De leerling en leraar maken deel uit van een groep. Die groep heeft een bepaalde expertise, kwaliteit of bijzonderheid. Soms staat er even iemand buiten (of boven) de groep, om koers te bepalen. Dat zou een leraar kunnen zijn. Maar dat kan net zo goed een leerling zijn. Een vraag stellen is een vorm van koers bepalen. Een antwoord geven of een opvatting hebben ook. Een groep heeft vanuit dit perspectief net zoveel leraren als leerlingen. Ieder lid uit de groep kan de rol van leerling of leraar op zich nemen. Je bent geen leraar. Je bent geen leerling. Je hebt de rol van leraar of leerling. Dat doe je vanuit je expertise, i.e. vanuit je antwoord of je vraag, want voor het stellen van een goede vraag is veel expertise nodig.

Eigenzinnige kat - Katten zijn enerzijds lekker eigenzinnig, maar anderzijds (althans, die Britse korthaar van ons) kan ie niet zonder ons (hoewel ie dat niet altijd zelf wil laten merken/toegeven volgens mij). Hij houdt niet van op schoot zitten, maar heeft zo nu en dan wel degelijk een knuffel nodig. Hij heeft een sterke eigen wil, gaat lekker zijn eigen gang, doet waar ie zin in heeft, maar blijft uiteindelijk toch graag in de nabijheid van ons. Hij luistert en weet volgens mij wat wel en niet toegestaan is in huis, maar tegelijkertijd is ie – gelukkig – niet zo naïef en volgzaam als een hondje. Tot slot vertoont ie elke dag routineus gedrag (zelfde tijd wakker worden, willen eten, spelen etc.), maar tegelijkertijd zit ie vol met verrassingen: hij komt soms met de gekste sprongen tevoorschijn om de hoek, experimenteert met alles wat ie tegenkomt en staat open voor alles wat nieuw is. Wat ik wil zeggen, is eigenlijk het volgende: ik hoop dat leerlingen in de toekomst nog steeds die relatie met hun docent waarderen en dat ze inzien dat ze hun leraar wel degelijk nodig hebben, maar tegelijkertijd hoop ik dat ze onafhankelijk een kritische geest blijven ontwikkelen en zelfredzaam zijn.

In zijn artikel pleit Downes voor meer concentrisch en stelt:

- Een beweging van autoritair (diametrisch) communiceren af zou conflict en schooluitval kunnen voorkomen; veel leerlingen ervaren terechtwijzing, kleinering, snobberige houding, onterechte beoordelingen, 'goede leerlingen/slechte leerling-denken';
- Zoeken naar alternatieve maatregelen voor straffen als schorsing en verwijdering van school kan veel gevallen van schooluitval voorkomen;
- We kunnen leraren ondersteunen in meer concentrisch werken door bijvoorbeeld scholing in conflicthantering, classroom management, bijdragen aan positief schoolklimaat, en diversity awareness training;
- We kunnen leerlingen ondersteunen door kanalen voor student voices en dialoog te creëren en te faciliteren zodat ze powerful ipv powerless worden, actief ipv passief.

Ik denk dat met óf diametrisch óf concentrisch misschien nog niet alles gezegd is. Eén van jullie metaforen geeft daar wat mij betreft prachtig uitdrukking aan: de metafoor van de buigzame slijtbare tussenruimte die gaat over nabijheid én afstand:

<p><i>Overweging</i></p> <p>De maat van alle dingen – zo die al bestaat – is de juiste nabijheid, inclusief de geboden afstand van wat mét ons en tégen ons is, niet in enige afgebakende ruimte, niet in een vermoede of gevreesde confrontatie, maar in het begrip van de buigzame, weerbare, slijtbare tussenruimte.</p> <p>Albert Bontridder</p>	<p>Als ik jou was was jij mij Hier: een zoen</p>
--	---

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Tussen hoop en vrees*

Welke vorm en rol heeft technologie over 100 jaar in het onderwijs aangenomen?

Opdracht – hoe zie jij de mogelijke toepassingen van robots, avatars en hologrammen in het onderwijs van 2123? Deel concrete ideeën, of juist gevoelens, intuïties, overdrijvingen, fantasieën, schrikbeelden, etc. In steekwoorden, verhalen, tekeningen, kleuren, geuren: alles mag, alles is goed!! Doe wat bij je past, doe wat je invalt!

	Wat is een....	Jouw associaties erbij
ROBOT	Een robot is een gemechaniseerd en geprogrammeerd wezen dat bepaalde taken kan uitvoeren	
AVATAR	Een avatar is een verpersoonlijking, een gebruikersafbeelding, een digitale identiteit	
HOLOGRAM	Een hologram is een driedimensionale virtuele voorstelling van een persoon, object of situatie	

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – Tussen hoop en vrees (impressies)

Velen van jullie - dappere toekomstscouts - hadden het moeilijk vorige week. Hoe zeer technologie ook al in ons leven is en al enigszins vertrouwd voor ons, we vonden het moeilijk om het hier te laten stromen. Interessant gegeven op zichzelf! En prachtig verwoord, inclusief de titel die ik zelf al aan het onderwerp technologie had meegegeven – tussen hoop en vrees – door één van jullie als volgt:

Is 2123 ver weg? De robotica zal in 2123 veel verder ontwikkeld zijn, maar zij is er reeds. Het jaar 2123 is dichterbij dan we denken! We zijn nu al omgeven door technologie, computers, het internet. Wat is robotica anders dan een sprekende of handelende tablet of telefoon? En hoezeer worden we nu al niet voorbij gestreefd door onze tablet of telefoon?

Een computer is op z'n minst een verlengstuk van ons brein, of beter nog een prothese voor ons brein, een drastische uitbreiding ervan. En een uitbreiding van ons (cognitieve) handelen. Van *ons* handelen? Is de computer van ons of zijn wij van de computer? Dat laatste is beangstigend. Wie heeft in 2123 de controle, de mens of de machine? De mens natuurlijk. Het gaat hier om een categorisch of soortelijk onderscheid. In 2123 wat dit betreft niets nieuws onder de zon. Wees niet bang.

De kranten staan er ondertussen vol van, en leerlingen hebben er vooral plezier in:

(volkrantbericht 28 januari over onderwijsbeurs NOT)

De media staan ook bol van de berichten over chatGPT. Wat heeft deze tekstrobot ons te vertellen over robots, avatars en hologrammen in het onderwijs:

	chatGPT zegt....
ROBOT	<p> waarvoor kunnen we robots inzetten in het onderwijs</p> <p> Robots kunnen worden ingezet om leerlingen te helpen bij het leren van nieuwe concepten, het verbeteren van hun vaardigheden en het vergroten van hun motivatie. Ze kunnen ook worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het oplossen van problemen, het verwerven van kennis en het verbeteren van hun communicatieve vaardigheden.</p>
AVATAR	<p> hoe kunnen we avatars inzetten in het onderwijs</p> <p> Avatars kunnen worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het begrijpen van complexe concepten. Ze kunnen worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het oefenen van vaardigheden, zoals het oplossen van problemen, het maken van beslissingen en het verwerven van kennis. Avatars kunnen ook worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het verbeteren van hun communicatievaardigheden, zoals het leren omgaan met verschillende situaties en het verbeteren van hun sociale vaardigheden.</p>
HOLOGRAM	<p> hoe kunnen we hologrammen gebruiken in het onderwijs</p> <p> Hologrammen kunnen worden gebruikt om leerlingen een meer interactieve en visueel aantrekkelijke leerervaring te bieden. Hologrammen kunnen worden gebruikt om leerlingen een meer realistische en levensechte ervaring te bieden, waardoor ze meer betrokken zijn bij de lesstof. Hologrammen kunnen ook worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het begrijpen van complexe concepten, door het gebruik van 3D-visualisaties. Bovendien kunnen hologrammen worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het ontwikkelen van hun problemenoplossende vaardigheden door het oefenen van interactieve oefeningen.</p>

Mij valt in de antwoorden van chatGPT op dat er redelijk wat overeenkomstige aspecten zijn in hoe de drie toepassingen kunnen helpen in het onderwijs: het doen begrijpen van complexe concepten en het ontwikkelen van vaardigheden. Maar de chatrobot legt ook accenten: een hologram is sterk in visualiseren en het bieden van levensecht ervaringsgericht leren; avatars zouden kunnen worden ingezet voor sociale vaardigheden. Hoe zit dat in onze antwoorden?

Impressies uit onze toekomstformulieren:

Robot	Avatar	Hologram
buddy voor leerling praktische hulp: administratie, klaslokaal poetsen, kopiëren, leerlingenvervoer herhalingsoefeningen begeleiden, bronnen vinden en verbinden en ter reflectie aan de leerling aanbieden	Je identiteit uiten, reflectie op je identiteit Je verschuilen (veilig maar ook onecht) Met een gemaakte identiteit in nog onbekende (sociale) werelden stappen, verkennen Spelend leren & creativiteit	Toegang tot personen en leersituaties Ontmoeten van bekende mensen (bijv historische figuren) Situaties oefenen, bijv opereren, repareren, lesgeven Leren kan overal (de leraar kan op verschillende plekken tegelijk zijn)
→ Ondersteunend Liefdevol Praktisch	→ Identiteitsvormend Creatief Verkennend	→ Ervaringsgericht Levensecht Buitenschools

Bij chatGPT is geen spoor te vinden van hoop of vrees. Hoe zit dat in onze antwoorden? Voor ons is technologie in onderwijs van 2123 niet zwart-wit, niet positief óf negatief, het staat vooral bol van

dilemma's:

- Contact vs Verkillig
- Nabijheid vs Afstand
- Aanwezigheid vs Afwezigheid
- Sociaal rijk vs Individueel en Eenzaam
- Rolverschuivingen tussen leraar en leerling, leerlingen onderling, vakmensen/experts uit de buitenwereld en leraar/leerling in de klas
- Efficiëntie (wij zijn de technologie de baas) vs Technologie neemt een loopje met ons

Er doemen **fundamentele** vragen op: Hoe maken we contact in 2123? Wat is in 2123 “de echte wereld” als virtueel zo levensecht is? Welke vaardigheden moeten leerlingen ontwikkelen in een technologisch slimme (leer)omgeving? We zijn met zijn allen wel doodsbang voor verlies van écht contact, voor een kille leeromgeving met door robots gecontroleerd gedrag, voor het verdwijnen van de menselijke maat. Misschien is de hamvraag die onder onze toekomstbeelden ligt daarom wel: hoe houden we met alle technologische mogelijkheden de **warmte** in het onderwijs? We zien mogelijkheden!

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Dierenrijk*

Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123.

Wie staat er in 2123 aan het roer van het Ministerie van .... ?

Opdracht

In 2123 is het Ministerie van Onderwijs hernoemd tot: Ministerie van

Ministerie van .....

Wie staat er aan het roer van dit ministerie? De mensen hebben het nu lang genoeg mogen proberen! Welk dier kroon jij tot minister? Waarom?

Typen leiderschap	Dieren	Eigenschappen van dieren
Stoïcijns (hoofd koel)	Octopus Rat Uil Agaatslak Giraffe	Ontwikkelt verschillende strategieën Slim en heeft snel overzicht Verstandige keuzes maken Neemt weloverwogen beslissingen Staat met alle poten stevig op de grond
Bewogen (invoelend)	Kameleon Rat Beer Paard Dolfijn	Je in anderen en omgevingen verplaatsen Heeft begrip voor anderen Beschermend en ondersteunend Rijk gevoelsleven en communicerend Nieuwsgierig, fijngevoelig en communicatief
Daadkrachtig (beslissend)	Chiwawa Dolfijn Paard Adelaar Olifant Vlinder Tijger	Denkt overal tegenop te kunnen Voelt aan wat er nodig is Kan leiding nemen Machtige uitstraling Durft nieuwe paden te betreden Verkondiger van verandering Straalt kracht en energie uit
Ethisch (verbindend)	Uil Papegaai Paard Adelaar Giraffe Olifant Pandabeer Mier	Heeft een overall blik Is net zo kleurrijk als het onderwijs zelf Velt geen oordeel, is egoloos Heeft overzicht en komt op voor belangen Kan vooruitkijken naar wat er aan komt Neemt ervaringen uit het verleden mee Belichaamt inclusiviteit Dient het collectief belang

Ik deel graag ter inspiratie nog wat uitgebreidere lofzangen op bepaalde dieren:

“De **leeuwerik** - dat is in het verhaal van de muis degene die het lef heeft om te zeggen wat niemand zegt. Dat is degene die oprecht nieuwsgierig was naar het verhaal van de ander, maar ook aan durft te spreken als iets niet gaat zoals je had mogen verwachten. Hij reageert vanuit een inhoudelijke drive, is niet politiek correct en blijft in contact met de hemel. Hij blijft pendelen tussen het moeizame proces en de gedeelde visie op leren en ontwikkelen van de mensheid. [...] het eenvoudige vogeltje wat op de grond nauwelijks te zien is door zijn verkleed, blijft zijn stem verheffen in de lucht. Hij die het weet en inspireert mag dat doen.”

“Ik kroon de **paradijsvogel** als minister van beroepsopleidingen. Zij stimuleert het nemen van verschillende routes, het zelf én samen doen en benutten van verschillende kernkwaliteiten. Ze deelt waar specialistische en flexibele kennis en vaardigheden te vinden zijn, durft buiten de gebaande paden te gaan en stimuleert ‘niches’: mensen die zelf een route ontdekken om een leven lang te kunnen leren en presteren in de arbeidsmarkt.”

“De **Agaatslak** is een reuzeslak. Vertraagd en behoedzaam gaat dit dier door het leven. Dit dier kan het onderwijsproces vertragen waardoor er geen overhaaste beslissingen genomen worden over het leerproces van kinderen en jongeren. De weloverwogen keuzes die dit dier kan maken komen ten goede aan het didactische model van het onderwijs in deze tijd: Neem de tijd voor de ontwikkeling van de talenten van de leerlingen. De Agaatslak zal het onderwijs beschermen tegen aan mode onderhevige ontwikkelingen waardoor er een stabiele vorm van onderwijs overblijft.”

“De grootste dichter onder de dieren staat aan het roer van dit ministerie: de **dolfijn**. Want dolfijnen leren mensen op een respectvolle en medemenselijke manier te leven, in harmonie met de natuur. Bovendien is het in 2123 steeds duidelijker geworden dat wij mensen kunnen leren van andere communicatievormen voor een rijker en zinniger leven. Het ministerie van wezenlijke zaken zal worden geleid door een dol-fijn-mens.”

En de giraffe lijkt wel heel geschikt voor een minister die ook wat toekomstverkennerigs heeft, daarom stel ik u ook nog even aan de kwaliteiten van de giraffe voor:

“Vanwege zijn lange nek kan hij/zij de boel goed overzien, in het heden en de toekomst. Op het eerste gezicht lijken giraffes op elkaar maar iedere giraffe heeft een uniek vlekkenpatroon. Dat is waar deze minister zich bewust van is. Dat we binnen het onderwijssysteem moeten uitgaan van het unieke van ieder kind. Ieder kind brengt levenservaring mee op welke het onderwijs afgestemd kan worden. Een giraffejong leert al snel op eigen benen staan. Dat betekent dat de minister zijn doelgroep – hoe jong ook – als serieuze gesprekspartner ziet. Op het ministerie werken dan ook jongeren van diverse leeftijden. [...] Giraffes zijn hele alerte dieren doordat zij maar even een dutje doen. Deze eigenschap is noodzakelijk op het ministerie daar de (technische) ontwikkelingen zo snel gaan en meegaan met deze ontwikkelingen cruciaal is. Giraffes leven wel in groepen maar kunnen deze ook weer snel verlaten. Andere giraffen sluiten zich dan weer aan. In de toekomst werken we dan ook niet met 1 of 2 vaste ministers maar met een flexibele groep waarin op basis van thema de juiste experts én direct betrokkenen aansluiten.”

Beste ministers, wat zou op basis van dit dierenrijk nou onze concrete suggestie kunnen zijn voor uw ministerpost(en) in de verre toekomst? Dit ongekende palet aan leiderschapskwaliteiten vraagt eigenlijk om een **schaap met veel poten**. En dat dier is vooralsnog nergens levend aangetroffen... **Een team van ministers, een samenstelling van verschillende kwaliteiten? We hebben de tijd, we denken graag mee!**

Tot slot nog de naamskwestie, we hebben ook nog wat suggesties voor een hernoeming van het ministerie, om de lading wat beter te dekken? Een paar prikkelende voorstellen:

- Ministerie van Gedifferentieerd Leven Lang Leren
- Ministerie van Leerlandschappen
- Ministerie van Veranderaars (met de Luiard als minister, zo organiseer je je eigen tegenstand!
- Ministerie van Ontwaken
- Ministerie van (kunstmatige) intelligentie, informatie en onderwijs
- Ministerie van Olé (onderwijs en levenservaring)
- Ministerie van Levenslessen
- Ministerie van Levensvreugde en Geluk
- Ministerie van Subjectificatie, Socialisatie en Kwalificatie
- Ministerie van Oordeelsvorming

Namens 60 onderwijs-astronauten,

Bregje de Vries

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Hokjesgeest*

**Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123.
Wat willen we dat er geleerd wordt in het onderwijs van de toekomst?**

Mag ik jullie voorstellen aan de Hokjesgeest:

Opdracht: Je mag *maximaal* 10 hokjes van de Hokjesgeest vullen met curriculumvernieuwingen die je wenst voor de toekomst. Kennis, houdingen, vaardigheden, andere elementen **die je vreselijk mist** in het onderwijs van nu. Op de volgende pagina vul je jouw hokjes *in steekwoorden*:

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

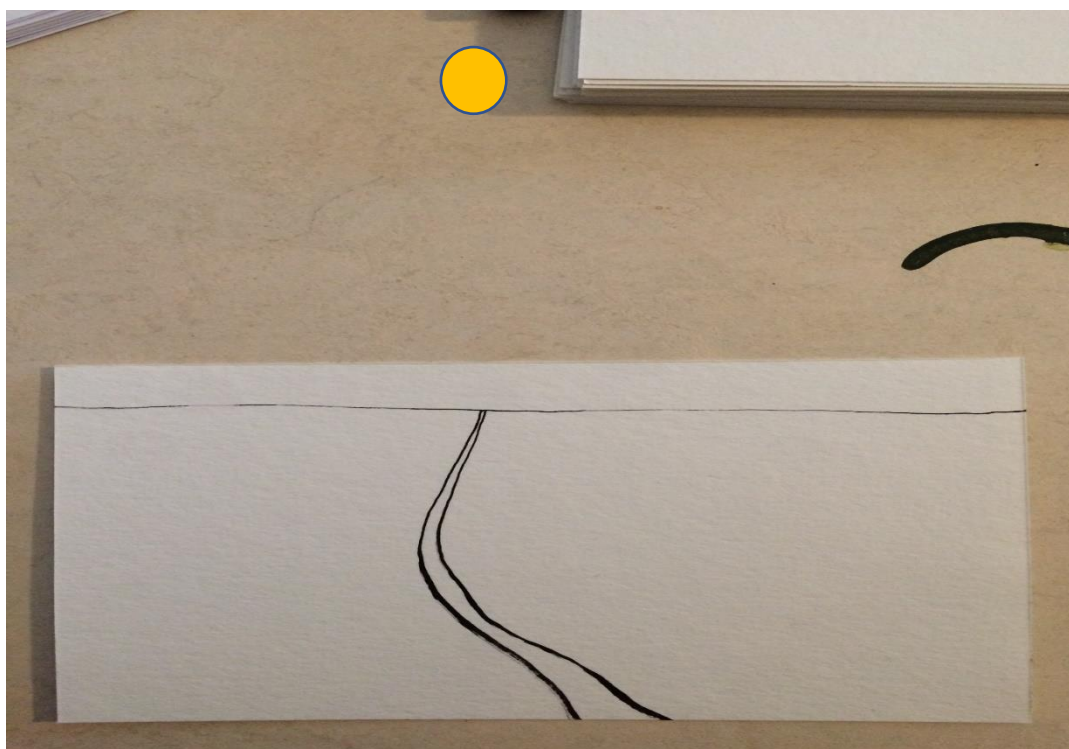
Als je behoefte hebt aan een beschouwende opmerking over 'denken in hokjes' en curriculum in het algemeen, brand los:

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *I have a dream*

**Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123.
Welk ideaal is werkelijkheid geworden?**

Wat is jouw droom voor het onderwijs van de toekomst? Deel jouw ideaal in een woord of korte zin:

.....

Welke **3 stappen** kunnen we vanuit het nu doorvoeren om die droom in de toekomst te realiseren?

Plaats 3 stippen (slepen met de muis) op de weg naar de horizon:

Stap 1 =

Stap 2 =

Stap 3 =

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – Hokjesgeest en Stip op de horizon

Zie hier onze stippen op de horizon. We zijn optimisten, we willen wat, we dromen van:

- Holisme
- Vrijheid
- Zijn

Deze drie woorden zijn mijn interpretatie en samenvatting van al jullie stippen. Mij valt op dat het iets wezenlijk anders ademt dan de maatschappij en het onderwijs van nu. Het ademt rust, ruimte, momentum in het nu in plaats van streven naar morgen. Zijn we moe van alle druk om iets of iemand te worden en om te presteren, ons te onderscheiden van elkaar om vervolgens weer “verbinding te zoeken”? Kantelt het beeld naar het collectieve samen zijn als startpunt en vandaaruit jezelf losmaken als je ruimte nodig hebt...? Food for Thought. Hieronder een inkijkje in de woorden die jullie gebruikten:

Om vrolijk van te worden toch? Maar hoe komen we daar? Bij die horizon? We zijn **geen luchtfietsers**, we zien concrete mogelijkheden en stappen om te zetten in de goede richting. En we maken daar een opbouw in. First Things First.

In veel bijdragen ontroerde mij de omschrijvingen van Stap 1: niet meteen handen uit de mouwen en aanpakken, maar **de weg bereiden**: gelijkgestemden zoeken, verhalen ophalen, elkaar weten te vinden, omarmen wie je nodig hebt, van gedachten wisselen, ruimte maken fysiek en in levensfasen. Wat een mooie eerste stappen.

We benoemen ook **transities in onze opvattingen** die nodig zijn om concreet aan veranderingen te kunnen gaan werken: denken over menselijk floreren in plaats van presteren, onderwijs niet zien als kostenpost maar als investering, denken over welzijn in plaats van welvaart, grenzen opheffen (figuurlijke en letterlijke), de wereld als de leerplek zien, zorgen voor de wereld (niet eerst je eigen masker opzetten zoals je in het vliegtuig leert, of het beste willen voor jou en jouw kind: zorgen voor elkaar en het geheel = zorgen voor jezelf).

Daarnaast zijn er natuurlijk veel **concrete veranderingen** benoemd zoals bedrijven betrekken bij de school, leraren en leerlingen leren een filosofisch gesprek te voeren, een leerlijn samenwerken als voorbereiding op solidariteit als ideaal, werkstages en buitenlandverblijven voor *alle* leerlingen. etc. Teveel om hier op te noemen! Volgt later!

We zijn ook **realistisch**, niet bang voor **kleine omwegen**, en er leiden meer wegen naar **De Stip**. Mooi verbeeld door één van ons:

Een week eerder keken we de Hokjesgeest in de ogen en verkenden we het curriculum van de toekomst. Interessant om te bekijken of de toekomst die we ons daar wensen verband houden met de stippen die we op de horizon zetten.

Ik heb naar alle suggesties gekeken door de bril van Hoofd Handen Hart: een welbekend adagium uit ons gezamenlijke onderwijsverleden. De reformpedagogen pleitten voor een andere balans tussen deze drie “doelen van het onderwijscurriculum”. Hoe maken wij deze balans op voor de toekomst? We schudden hier de hand van ons verleden (of vinden het lastig ervan los te komen), maar op basis van onze verkenningen lijkt in wenselijke toekomst de balans verder uit te slaan naar Hart en Handen, we benoemen in allerlei vorm dat we welzijn/welbevinden van onszelf, anderen en de aarde een onderwerp van gesprek vinden in het onderwijs. En we hechten hernieuwd waarde aan praktische en ambachtelijke en nieuwentijdse vaardigheden. Een impressie van hokjes:

	<p>Kennisstructuren van vakken; close reading van belangrijke kennisbronnen; kennis over democratie; kennis over circulair gebruik van de aarde; leren beleggen; kennis over menselijk gedrag; systeemdenken; zelfkennis; overheidsformulieren invullen; breinkennis</p>
	<p>Lichamelijk bewustzijn, leren bewegen; ambachten in werkplaatsen; yogales; lessen klimmen en klauteren in de natuur; leren vervelen; sociale stage; samenwerken; zelfzorg; onthaasten; klusvaardigheden</p>
	<p>passie; openmindedness; leren hoe je je verbindt met anderen in dialoog, in contact maken, inlevingsvermogen ontwikkelen; leren fouten mogen maken; lessen in geluk; lessen in dankbaarheid; positieve mindset leren; geweten; zelfverzekering ontwikkelen; aanpassingsvermogen; relativeren; eigen keuzes maken; stressreductie; buitenlandervaring; humaniteit; actief burgerschap</p>

Maar: het viel niet mee om genoemde zaken onder te brengen in het één of het ander. Is bijv openmindedness ‘a matter of the heart of the head’? De Hokjesgeest heeft ons ertoe uitgedaagd dat we de hokjes willen verlaten en juist veel samenhang in het curriculum van de toekomst willen zien. In veel bijdragen worden Hoofd Handen en Hart expliciet verbonden met elkaar. We benoemen de wens tot: integratie van leerstof, samenbrengen van perspectieven, verbinden van verleden-heden-toekomst, het tonen van de wereld door veel gastdocentschappen, gevoel als partner van cognitie. En, hoe bijzonder, de Hokjesgeest zelf sprak hierover tot één van ons. We geven hem het laatste woord (al is het laatste woord over het curriculum 2123 nog niet gezegd!):

Tjonge jonge, sprak de hokjesgeest tegen zichzelf. Er is wel een aantal problemen gerezen rond mijn aanwezigheid. Als eerste is het mijn reputatie, ik zou teveel in hokjes denken, te weinig 'out of the box'. Dit probleem heeft te maken met het tweede probleem dat me in wezen nog meer aan het hart gaat. Mensen zien mij als een hokjesgeest, maar ik ben wel degelijk één hokjesgeest, één geest met een verzameling hokjes. Behalve mijn meervoudige bestaan, beschik ik over een enkelvoudig bestaan. Ik ben een geheel of een totaal van hokjes. Wat zou ik graag zien dat mensen mij zo zien. Bovendien (en dit brengt het voorgaande met zich mee) staan mijn hokjes in verband met elkaar! Ieder hokje, iedere kamer heeft minstens één deur naar een andere kamer. Dus wat nou te weinig 'out of the box'? Voor wat kennis, inzicht en creativiteit wandel ik vrolijk van de ene naar de andere box.

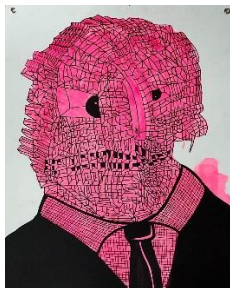
Mijn bestaan als hokjesgeest is niet het probleem, het probleem is dat mijn deuren vergrendeld worden. Mensen stellen geen 'grotere' vragen meer, gaan niet meer van deur tot deur, van huis tot huis en van stad naar stad. We gaan te weinig te rade bij elkaar, bijvoorbeeld over waar het heen moet met het onderwijs (een enkele onderzoeker daargelaten).

Maar vergeet niet, mensen hebben hokjes nodig, want ieder begrip is een hokje en ieder hokje een begrip. Zo is dat nu eenmaal. Daarom is het fijn dat er hokjes zijn. We willen toch wat (be)grip op de wereld? Dat zeg ik u als hokjesgeest. Zonder hokjes geen idee over de wereld waarin we ons bevinden.

Het punt is dat we niet samenvallen met één enkel hokje maar met een hele reeks van hokjes (zie mijn brein hierboven), iedere keer weer anders gegroepeerd. In een hokje krijg je het label 'onderzoeker' of ben je 'elektromonteur' of 'leraar'. Dat is best fijn en geeft je houvast. Maar 'dingen onderscheiden' wil niet zeggen 'dingen scheiden'. Alleen de verzameling hokjes geeft je karakter, persoonlijkheid of identiteit.

Ik zie een lichtpuntje aan de horizon. Vanuit mijn niet te onderschatten geestelijke eenheid voel ik aan dat men rond 2123 de deuren massaal open gooit, dat er rond het jaar 2100 een revolutie plaatsvindt. Dat het onderwijs ons laat inzien dat we in een prachtig huis wonen. Een huis met de naam samenwerking. Een stad met het vermogen daar over te blijven nadenken en een land met meerdere relevante waarden. Het is alleen nog even volhouden totdat het zover is.

Met vriendelijke groet,

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Kruip in de huid van*

Wat als ... de leerplicht is afgeschaft? Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123. Tenminste, heb je de wekker nog wel gezet?

Schrijf een **dagboekfragment** van een persoon in 2123. Wie jouw hoofdpersoon is (een kind of jongere, een ouder, een leraar, een opa of oma, etc) kies jij zelf. **Wat denk jij dat er gebeurt (met hen) als de leerplicht is afgeschaft? Hoe zien hun dagen eruit?**

Kruip in zijn/haar/hun huid en laat ons kennismaken met *een dag, gebeurtenis, gedachtes en gevoelens* van jouw hoofdpersoon. **Niet te lang nadenken, gewoon intuïtief schrijven, vanuit jouw hoofdpersoon!**

Lief dagboek,

Vandaag .....

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – Kruip in de huid van (impressies)

In het zevende formulier wierpen we de dobbelsteen van de toekomst en troffen een (on)aangename verrassing: afschaffing van de ooit zo zuur bevochten leerplicht. Ik vroeg jullie in een dagboekfragment van een jeugdige te schetsen hoe het leven en de dag eruit ziet als er niets meer hoeft.....

Zwerft de jeugd als herfstbladeren (ogenschijnlijk) doelloos door de straten? Komen ze hun bed en bubble nog wel uit nu de wekker niet meer gaat? Of rennen ze in opperste staat van intrinsieke motivatie hun leerbehoeften achterna, op hún moment, op hún manier? Welke richtingen gingen jullie verhalen op... Utopia of Dystopia...?

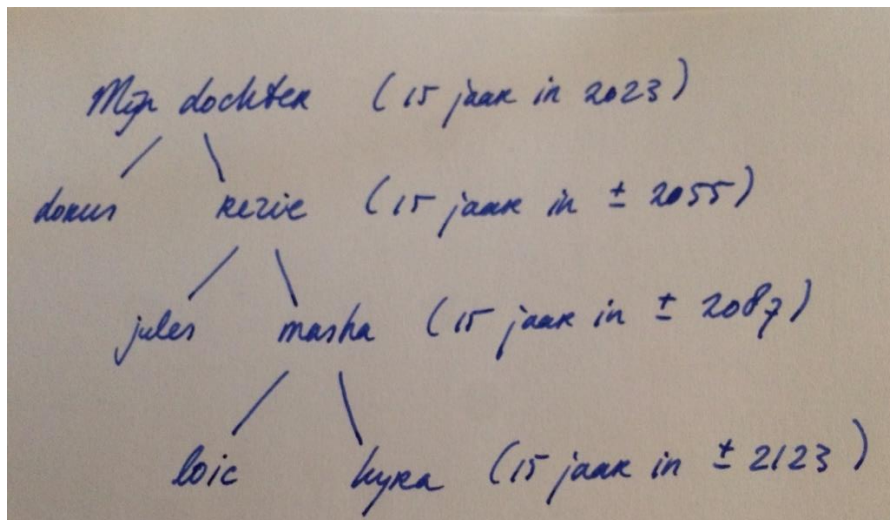
Ik heb het ervaren als een bijzondere opdracht. Ik deel deze week een persoonlijke reflectie op Kruip in de huid van. Die reflectie brengt ons van de TOEKOMST via het HEDEN naar het VERLEDEN. En geeft me een gevoel van aangename nederigheid: we zitten als ieniemienie kraaltjes aan een ketting van tijd. We staan nu HIER, in dit NU, maar met TIJDSBESEF:

Ik kroop in de huid van een meisje van 15 in 2123, ik liet haar het volgende schrijven:

Lief dagboek,

Vandaag had ik zo'n dag dat je denkt hè, echt?! Dat je echt tot een inzicht, een besef komt. Ik was in het bos. Zo'n dag dat je dat nodig hebt. Om weer bij jezelf te komen en gek genoeg ook juist van jezelf weer wat weg, omdat je in het bos weer gaat voelen wat je éígenlijk bent: een heel klein stukje, een stip in het grote geheel. Ik realiseerde me hoe hard ik het nodig had om daar even te zijn en toen pastboem herinnerde ik mij Historische Verhalen, vorig jaar, van die gastspreker van de universiteit. Leemans geloof ik dat ie heette. Dat onze over-over-grootouders leerPLICHT hadden in plaats van leerRECHT. Can you imagine? Zij moesten dagen achter elkaar van 's ochtends vroeg tot in de middag in een schoolgebouw lessen volgen. En dan daarna nog hun zelfwerk doen. En als ze eenmaal van school af waren, werken werken werken. Stress was in die tijd een supergroot probleem. Echt eng. Alsof mensen zich doodwerkten toen. En er was veel te veel van alles. Ik moet mama eens vragen of zij nog weet van háár oma of van daarvoor hoe dat was. Altijd maar doorgaan is toch superongezond. Ik ben blij dat ik mag balansen in de natuur als ik dat nodig heb. Morgen mijmer ik verder. Weet nog niet wat mijn volgende stap wordt. Ik twijfel tussen eerst nog wat lezen in de bieb, of al de werkplaats in. Denk dat ik ga overleggen met Bas. Heb het meeste zin in lezen... maar dat heb ik altijd, moet toch ook een keer beginnen met máken (vindt Bas denk ik...).

Toen ik het geschreven had, dacht ik: over wie heeft zij het eigenlijk? En ik begon eens terug te rekenen: ik heb een dochter die nu, in 2023, 15 jaar is. Stel dat:

Het is Kyra die het dagboekfragment schrijft! Mijn dochter is haar overgrootmoeder! En ik ben haar betovergrootmoeder! Wat bijzonder. Het is net of ik haar nu beter ken. En of ze de verre toekomst opeens (in)voelbaarder maakt. Ze vraagt zich af hoe ons leven eruit zag, hoe wij op school zaten, in de eeuw van de leerplicht. En ze kan zich niet meer voorstellen dat het er zo aan toeging. Nu ik door haar ogen naar onze huidige tijd kijk, en naar hoe we het leren inrichten, deel ik haar verbazing. Haar ongeloof. Vragen we dit werkelijk van onszelf en van onze kinderen? Om altijd maar door te gaan, door te douwen, nog meer kennis te eten en inzichten te produceren. Zonder te kijken in hoeverre er behoefte is, ruimte wordt gevoeld, of de timing van iets goed is? WAAROM?!

Natuurlijk is er ook een antwoord op deze waarom-vraag. Dat antwoord ligt weer verder in ons gezamenlijke verleden. Er was een tijd dat er niemand naar school ging, dat alleen monniken leerden lezen en schrijven. En de transitie waarvoor de wereld toen stond, had het nodig dat onderwijs en leren een breed gemeengoed werden. Indrukwekkend veel stappen heeft de mensheid erin genomen, keihard is er gevochten en toen was er het wetje van Van Houten, wet- en regelgeving, einde aan kinderarbeid, steeds verdere uitbouw van het schoolsysteem. Niveaus, specialisaties, steeds weer nieuwe leermiddelen. Een enorm rijk leerwegstelsel hebben we met elkaar gegraven. We stellen ons daar ook voortdurend weer kritische vragen over, of het nog meer en beter en anders kan.

En dan is er mijn blik in de verre toekomst, mijn kennismaking met Kyra. En kijk ik vanuit de toekomst naar die rijkdom en komt ie opeens bijna armoedig over... Niet pessimistisch bedoeld! Maar het lijkt net of we de essentie zijn gaan verwaarlozen, er voorbij geschoten zijn. Of het huidige onderwijs écht niet meer past bij deze tijd. We staan voor een transitie. En die zet misschien weer hele algemeen vanzelfsprekende zaken – zoals de leerplicht om gelijke kansen tot opleiding en welvaart te borgen – op zijn kop....

Tot zover mijn persoonlijke beleving van deze opdracht.

Wat lieten jullie dagboekfragmenten ons zien?

Lees mee, kruip in de huid van twee andere dagboekschrijvers:

Is afschaffing van de leerplicht een ramp, een tot elke prijs te vermijden dystopie? Zou het zijn alsof we alle lucht uit de ballon laten en leren en onderwijs als een leeg omhulsel op de grond valt?

Lief dagboek,

Vandaag .....weer zo'n dag. Vermoeiend om elke keer te bedenken wat ik kan gaan doen. Ik begreep van mam dat ze vroeger naar school móesten, nu mág je. Als je het geld er voor over hebt. Toen pap nog zijn baan had, was het in ieder geval een stuk leuker. Op school had ik tenminste vrienden van mijn leeftijd. Nu moet ik nog maar zien wat ik tegenkom. Gelukkig kan ik volgende week beginnen met mijn baantje, want ha!, ik ben eindelijk 15 en dan mag dat. Hebben we straks hopelijk ook meer geld. Misschien kan ik dan zelfs weer naar school, want een diploma geeft me zoveel meer kansen daarna. Dan kan ik misschien wel naar een academie! Papa heeft wel kunnen studeren – vroeger. Maar toen kostte het niets. Nu we niet meer moeten, zijn veel scholen dicht gegaan, zegt mam. Oma vertelt wel eens hoe dat er uit zag – ik kan me niet voorstellen dat ze vroeger een hekel hadden aan school! De paar jaar dat ik wel kon gaan, vond ik het geweldig. Tja. Geen leerplicht, geen geld meer in de overheidsbegroting. Waarom geld stoppen in onderwijs als de meeste jongeren het wel geloven? Maar....volgens mij he, als ze het nu weer zouden invoeren, en het is weer gratis dus, er moeten scholen dan zijn lijkt me, dan denk ik dat heel veel mensen van mijn leeftijd het geweldig zouden vinden. Ik weet dat Jos van de overkant daarom door zijn ouders thuis gehouden wordt en hij móet werken. Ze hebben geld zat, maar vinden school onzin. Ik vind het wel sneu. Ik kan ieder geval lezen en rekenen, hij echt niet he. En mijn buurmeisje is zó slim! Maar haar ouders kunnen het helemaal niet betalen. Mam vertelde dat haar moeder lerares was. Leek me wel gaaf. Hoe word je dan leraar? Mam wist het ook niet, zij is nooit naar school geweest, maar kreeg wel les van haar opa en oma. En de moeder van mijn oma was ook lerares. Leraar zijn lijkt me fantastisch. En je verdient super goed! Scholen kunnen zoveel schoolgeld vragen als ze willen en ik weet van een vriend van pap dat die echt heel goed verdient als leraar Nederlands. Zijn kinderen gaan allemaal al naar school vanaf hun 6^e of zo. Als ik dat hoor ben ik best wel jaloers. Al kan ik goed rekenen, en lezen en schrijven, andere talen leer ik niet, ik weet maar weinig van geschiedenis of biologie of zo. Het is zo frustrerend? Ik heb zoveel vragen, maar bij wie kan ik terecht?! Lief dagboek, help me. Hoop met me dat ik door veel geld te verdienen, naar school kan, diploma en een mooie toekomst. Als leraar!

Of is afschaffing van de leerplicht een felbegeerde utopie, een kans op stelselmatige genezing van alles dat vandaag de dag in het onderwijs voor verbetering vatbaar lijkt:

Lief dagboek,

Vandaag was mijn verjaardag, ik ben nu 25 jaar oud. Een dag waar ik enorm naar uit keek, zoals ik je al eerder schreef. Wat vandaag heel bijzonder maakte voor mij, was dat ik mijn 1ste echte beroepsgerichte schooldag had. Wat een ervaring kan ik je zeggen! Ik vertel je er zometeen graag meer over hoe het was.

Zoals je weet heb ik na mijn "lagere schooltijd" (lees tot en met dat ik 12 jaar oud was) een vrijwillige 4 jarige middelbare school gevolgd. Tijdens deze opleiding kregen wij gezamenlijk dezelfde lesonderdelen aangeboden, om algemene kennis op te doen op diverse vlakken: Politiek, Talen, Rekenen, Creativiteit en veel ruimte voor sport en beweging en sociale events. Ik heb alleen maar in groepjes gewerkt aan opdrachten, toetsen waren er niet.

Vanaf mijn 16^e tot aan mijn 25^e heb ik voornamelijk gewerkt aan mijn persoonlijke ontwikkeling, door het doorlopen van diverse werk-studieprogramma's. Hierdoor heb ik mijzelf echt goed leren kennen, wie ben ik, wat wil ik etc.

Tijdens deze werk-studiejaren heb ik bij heel veel verschillende bedrijven gewerkt en bij verschillende gezinnen gewoond, zowel in het binnen- als buitenland om levenservaring op te doen. Wat een verschillende mensen heb ik allemaal ontmoet, ronduit geweldig!.....Mijn grootste conclusie: "Hoe verschillend wij ook allemaal lijken, wij hebben uiteindelijk allemaal vergelijkbare wensen en verlangens in het leven".

In die fase van mijn leven heb ik mijn missie ontdekt en welke kennis ik nog nodig heb om dit te kunnen realiseren. Ik kon zonder hier heel lang over na te hoeven denken een studieroute bepalen en een voor mij passend plan maken. Want ja juist nu wilde ik dolgraag de schoolbanken in, omdat ik nu eindelijk goed wist wat ik wilde.

En dan was vandaag die eerste dag.....wat een energieke club met buddy's....ja zo zie ik ze nu al....ze hebben allemaal een doel en een missie.....de grootste tijd voor mij, voor ons om te gaan verdiepen.....om zometeen nog beter een rol te kunnen vervullen in de maatschappij EN vooral in ons in mijn eigen leven.....Want ja : "Life is what you make it!". En dat kan ik nu beter bepalen dan toen ik nog maar 16 was.....

Was fijn om weer ff mijn hart te kunnen luchten.....Slaap lekker liefste dagboek en tot morgen!!

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Tijdreis van mijn leven*

Je sliep – net als Doornroosje – 100 jaar en werd wakker in 2123. **Samen met 60 andere toekomst-scouts**. Wat heeft de tijdreis jou gebracht?

Maak een **collage** van jouw tijdreis, **wat heb je gezien, gevoeld, geleerd?**

TITEL

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – Tijdreis van je leven (impressies)

WAT LEERDEN & ERVAARDEN WE 1: TOEKOMSTBEWUSTZIJN

WE ZIJN ALLEMAAL
TIJDREIZIGERS
OP ZOEK
NAAR EEN TOEKOMST

Loeje

De toekomst is maakbaar; verleden-heden-toekomst zijn verbonden; de toekomst is NU; je bent van invloed op de toekomst; besef van tijd; de rol van onderwijs en de leraar in het maken van de toekomst

VOLGENDE STAP

ALS JIJ DURFT
VOLGT DE TOEKOMST

Loeje

IK WERD
VANDAAG
GEGREPEN
DOOR EEN KANS

Loeje

WAT LEERDEN & ERVAARDEN WE 2:

VERANDERichtingen/VERANDERBEWUSTZIJN

We willen rust, ruimte, vrijheid in het onderwijs; we willen inclusie en solidariteit en sámen in het onderwijs; we vinden transitie écht nodig; een zee van rust en inspiratie om te ontdekken en te leren; onderwijs van presteren naar floreren

Humanity needs to make a choice. Will we travel down the route of disunity, or will we adopt the path of global solidarity?

WAT LEERDEN & ERVAARDEN WE 3: NAVIGEREN NAAR DE TOEKOMST

MISSIE VOL EMOTIES

Onvoorspelbaar, onvoorstelbaar?; inspirerend; leuk & spannend; helpend; hoopgevend; out of the box; heen en weer geslingerd; **SAMEN**; onbegrensde mogelijkheden; fantasie

Het voelde alsof we samen aan iets bouwden, terwijl ik die anderen niet eens ken. Dat voelde magisch en misschien ook wel de toekomst. Bouwen aan een wicked problem, zonder te weten met wie je er precies aan bouwt.

De ruimte en vrijheid die we zelf willen/nodig hebben, wensen we voor leerlingen in het onderwijs

